

K e e l e n õ u a n n e

Mis on uut keeleteoimkonnas

Peeter Päll

Emakeele Seltsi keeleteoimkonna vanem 2006–2010

Emakeele Seltsi keeleteoimkond on eesti keele uurimise ja korraldamisega seotud asutuste esindajate otsustuskogu, kus arutatakse keelekorralduse põhimõttelisi küsimusi, kirjakeele reegleid ja soovitusi. Toimkond on taas loodud 1993. aastal, et jätkata varasema vabariikliku õigekeelsuskomisjoni (VÕK) tööd. Mida on keeleteoimkonnas viimastel aastatel arutatud, selle kohta ongi järgnev ülevaade.

Keeleteoimkonnas otsustatu võib jagada kaheks teemaks: 1) kirjakeele normi ja tegeliku keelekasutuse häirivate vastuolude vähendamine ning 2) võõrsõnade ja -nimede vormistamise soovitused.

Tegeliku keelekasutuse arvestamine

Esimese teema arutamise tingib eeskätt vajadus täpsemalt juhendada neid, kes õpetavad koolis eesti kirjakeelt, ja neid, kes seda näiteks riigieksamitel hindavad. Kui mõni keelesoovitus ei ole tegelikus keelekasutuses juurdunud, siis on raske põhjendada, miks hinnata vigaseks neid juhtumeid, mida keelekasutajad näevad iga päev hulgaliselt ajakirjanduses ning mida suur osa ei oskagi vigaseks pidada. Sel juhul tuleb tõdeda, et kirjakeele norm oma abstraktses tähenduses (mida keelekasutajad aktsepteerivad üldkehtiva kirjakeele tavana) erineb sellest, mida keelekorraldajad on reeglite ja soovitustega väljendanud. Seda erinevust ei ole alati kerge kõrvaldada, sest üldiselt on keelekorraldajatel ka oma ratsionaalsed põhjendused, miks nad midagi soovivad.

Võtame esimeseks näiteks Interneti algustähe. Internet on ülemaailmne arvutivõrk, täpsemalt paljude alavõrkude kooslus, „võrkude võrk”. Seda on otstarbekas pidada arvutivõrgu nimeks, sest ajaloo jooksul on olnud ka teiste nimedega võrke. Samas on ta tänapäeval universaalne, peaaegu alternatiivideta süsteem, mistõttu keelekasutajad peavad seda üha enam üldnimeks (nagu *telegraaf*, *morse*, *elekterside* jms suhtluskanaleid tähistavad sõnad). Komme kirjutada *internet* väikese tähega on seetõttu väga levinud väga paljudes keeltes, kus muidu suurel ja väikesel tähel vahet tehakse. Nagu keeleteoimkonnale selgitasid asjatundjad, on üldisemat võrgustiku mõistet võimalik tähistada sellesama sõnaga, seetõttu ei saa jäigalt nõuda üksnes suure tähe kasutamist. Nii tõdeski keeleteoimkond 2008. aasta juunis, et praktikas ei põhjusta algustähe erinevus arusaamatusi ning nii *Internet* kui ka *internet* on keeleliselt korrektsed. Tähele tuleb üksnes panna liitsõnade moodustamise erinevusi: kui liitub nimi, siis kasutatakse sidekriipsu (*Interneti-ühendus*), samas kui üldsõna võib põhisõnaga kokku kirjutada (*internetiühendus*).

Teine otsus, mille puhul keeleteoimkond nentis, et tegelikus keelekasutuses õigekeelsussõnaraamatu (ÕS) soovitus üldiselt ei järgita, puudutas kaassõnade *peale* ja *pärast* kasutamist. ÕSi kohaselt tulnuks vältida sõna *peale* kasutamist ajatähenduses (*peale koosolekut*) ning selle asemel kasutada *pärast* (*pärast koosolekut*). Soovitus ise näib olevat pärit kõige varemalt 1960. aastatest, sest veel 1960. aasta ÕS niisugust vahet ei tee, küll aga on soovitus olemas 1976. aasta ÕSis. Nagu näitasid Külli Habichti vaatlused, ei järgitud seda paljudes autoriteetsetes tekstides. Sõna *peale* kasutus ajatähenduses on ka keeleteoreetiliselt ootuspärane. Keeleteoimkond nõustus 2009. aasta oktoobris seisukohaga, et nii kaassõnad *peale* kui ka *pärast* ajatähenduses on kirjakeeles korrektsed. Sõna *peale* kasutamist ajatähenduses aitab eristada ka põhisõna kääne (osastav), mis eristab teda kaassõna teistest tähendustest (vrd *peale koosolekut* ja *peale koosoleku*). Kui on sõnu, milles omastav ja osastav üksteisest ei erine (*peale abielu*), ja kui kaastekst kaassõna tähendust ei aita selgitada, siis võib vahel küll olla otstarbekam eelistada sõnale *peale* sõna *pärast*.

Võõrsõnad ja -nimed

Teine suur teema, mida keeleteoimkond on käsitlenud, puudutab võõrkeelsete nimede ja sõnade ülevõttu eestikeelsesse teksti. Toimkond võttis 2008. aasta juunis vastu soovitusel jaapani sõnade kasutamiseks eesti tekstis. Jaapani sõnu saab kasutada kas tsitaatsõnadena (seejuures kasutatakse sama kirjaviisi mis jaapani nimede kirjutamisel, st Hepburni transkriptsiooni) või võõrsõnadena. Esimese näideteks sobivad *amiuchi*, *kimedashi*, *yakitori*, *sōmen*, *wasabi*,¹ teise näideteks geiša, suši, nooteater, mikado. Otsuse kohaselt saab mõnda sõna kirjutada mõlema põhimõtte järgi: kas suši või *sushi*, nooteater või *nō*-teater. Põhimõtteliselt saaks kaht moodi kirjutada ka džuudo ehk *jūdō*, aga viimasest on mööndud ka kirjapildimugandit judo, mis on Eestis väga levinud.

Niisamuti andis keeleteoimkond 2009. aasta mais soovitusel araabia sõnade kirjutamiseks. Enamikku puht araabia kultuuriga seotud mõisteid jäävad meil ilmselt tähistama tsitaatsõnad (kasutatakse araabia nimede latinisatsiooni, nt '*adālah*, *nubuwwah*, *ṭahārah*, *tawḥīd*, *walāyah*). Kui aga on vaja, siis saab sõnu ka eesti kirjaviisi mugandada, säilitades rõhulises silbis pika täishääliku (šahaada, hadiith, ulamaa). Soovitusel on näidatud, kuidas araabia häälikuid anda edasi eesti vastetega. Araabia sõnade soovitus käib eeskätt uute araabia laenude kohta, seniseid (emiir, kaliif, minarett, mošee, šaik, vesiir, vilajett jms) see ei puuduta.

Veel on keeleteoimkond 2008. aasta oktoobris arutanud eesti-vene tähetabeli täpsustamist, st reegleid, kuidas eesti nimesid kirjutada venekeelses tekstis. Muudatused olid peamiselt niisugused, mis arvestasid juba Eesti venekeelses kirjanduses kasutusel olnud tavasid.

2009. a mais parandas keeleteoimkond ka ukraina-eesti tähetabelit. Ukraina nimede eestikeelses tekstis edasiandmise reeglid olid kohati asjatult keerulised, näiteks selles osas, mis puudutas ukraina õ märkimist. Uued reeglid on mõnevõrra tähttähelisemad, kuid neid on lihtsam rakendada. Ajal, kui Ukraina uudised on meil peaaegu igapäevased, on seegi oluline.

Mitme raske küsimuse arutamine on veel pooleli ja palju rohkem on veel arutamata, ent jäägu need keeleteoimkonna järgmistegi koosseisude

¹ Selles ja järgmises, araabia sõnu käsitlevas lõigus on kursiivi pandud üksnes tsitaatsõnakirjaviisi kasutavad sõnad. Muud näitesõnad, mis vastavad eesti kirjaviisile, on parema eristatavuse huvides jäetud püstkirja.

jaoks. Keeletoimkonna vanem valitakse Emakeele Seltsi aastakoosolekul iga kahe aasta tagant uuesti, vanem teeb uue koosseisu ettepaneku Emakeele Seltsi juhatusele, kes selle kinnitab.²

Üksikuid sõnavorme ja morfoloogiajuhte on toimkonna koosolekul arutatud n-ö protokolliliselt, st eraldi otsust nende kohta ei tule, aga tulemused kantakse protokolliselt ja sõnaraamatute või käsiraamatute koostajad saavad nendest lähtuda. Nii arutati näiteks viimasel, 2010. aasta jaanuari koosolekul mitmete keelte ja rahvaste nimetamist eesti keeles. Toimikond pooldas mustlaste omanimetusena vormi *roma* (senistes allikates *romi*, mõistagi jääb ka *mustlane* eesti keeles alles), Etioopia ametikeele nimetust kujul *amhara* (mitte *amhari*) ja Kenya rahvanimetust *maasai* ehk *masai* (seni üksnes viimane). Raskeks pähklikuks jäi keelerühmade nimetuste algustäht, sest selgete kohanimeliste täiendite (*Tšaadi keeled*, *Lõuna-Halmahera keeled*, *Pamiiri keeled*, *Crossi jõe keeled*) kõrval on selliseid, mida saab tõlgendada mitmeti (kas *hiina-tiibeti keeled* või *Hiina-Tiibeti keeled*), või on täiendiks niisugune „lingvistiline kohanimi”, mis on moodustatud olemasolevate kohanimede põhjal (*Afroaasia* < *Aafrika* + *Aasia*, *Austroaasia* < 'lõuna' + *Aasia*, *Indoeuroopa* < *India* + *Euroopa*). Ehk vajab algustäht koha- ja isikunimelistes täiendites hoopis laiematki kaalumist.

² 26. märtsi 2010. a aastakoosolekul valiti uueks keeleteimkonna vanemaks Krista Kerge.